

1896.....

3 kwietnia – Józef Czapski urodził się w Pradze u stóp Hradczan, w pałacu Thunów, z rodziców Jerzego i Józefy Leopoldyny z Thunów. Dzieciństwo w rodzinnym majątku Przyluki pod Mińskiem.

1903.....

13 sierpnia – śmierć matki.

1910 (?).....

Jesienią wyjeżdża do Petersburga wraz z młodszym bratem Stanisławem i nauczycielem Władysławem Iwanowskim. Uczęszcza do XII Gimnazjum na Fontance. Uczy się gry na fortepianie, bierze lekcje rysunku.

1914.....

Latem – podróż do Włoch wraz z bratem Stanisławem i Władysławem Iwanowskim. W lipcu pobyt w Wenecji. 2 sierpnia Niemcy, a w trzy dni później Austria wypowiedają wojnę Rosji.

1915/1916.....

Zdaje maturę, rozpoczyna studia prawnicze na Uniwersytecie Petersburskim. Mieszka u wuja Aleksandra Meyendorffa. Jako poddany cara Mikołaja II zostaje zmobilizowany w końcu 1916 roku.

1917.....

W styczniu zostaje umieszczony przez ojca w Korpusie Paziów, przekształconym po rewolucji lutowej (abdykacja cara Mikołaja II – 16 marca) na skrócony kurs chorążych (Uskorennij Kurs Proporszczykow). Kończy go we wrześniu. W październiku zaciąga się do I Pułku Ułanów Krechowieckich, w majątku Dukora pod Mińskiem. Pułk ten stanowił część wylonionego z armii rosyjskiej polskiego I Korpusu, dowodzonego przez gen. Dowbora-Muśnickiego.

1918.....

22 stycznia w Bobrujsku, powodowany ideami pacyfistycznymi, występuje z wojska wraz z Antonim i Edwardem Marylskimi. Po paru dniach pobytu w Przylukach wszyscy trzej wyjeżdżają do Piotrogradu. Wkrótce dołączają się do nich starsze siostry Józefa Czapskiego, Karła i Maria. Zakładają tam wspólnie religijno-pacyfistyczną komunę, której duchowym przywódcą staje się Antoni Marylski.

W końcu maja wyjeżdża z siostrami z Piotrogradu do Warszawy. Odwiedza Janusza Korczaka. Ostatni pobyt w Przylukach (28 sierpnia – 4 października): „Ze smutkiem wielkim kochany, pusty dom opuszczam” – notuje Czapski w *Księdze Przyluckiej*.

16 października zapisuje się do pracowni Stanisława Lentza w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie.

W listopadzie deklaruje wobec swych dawnych władz wojskowych gotowość służenia sprawie narodowej, byle bez broni w rękę.

Otrzymuje misję odszukania oficerów polskich I Pułku Ułanów Krechowieckich. 14 listopada wyrusza znowu do Piotrogradu, by po niespełna trzech miesiącach poszukiwań ustalić, że jeńcy polscy zostali rozstrzelani. Wraca do Warszawy 22 stycznia 1919 roku.

W czasie tego pobytu poznaje w Piotrogradzie Dmitrija S. Mereżkowskiego, jego żonę Zinaidę Gippius i Dmitrija W. Fiłosofowa, którzy wprowadzają go w nowy krąg lektur: Dostojewskiego, Nietzschego, Rozanowa. Mereżkowski pomaga mu w rozstrzygnięciu dręczącego konfliktu wewnętrznego, wynikającego z niemożności pogodzenia wyznawanych idei pacyfistycznych z potrzebą czynnego uczestnictwa w wydarzeniach dziejowych: „Pan nie jest sam [...] – odpowiada na przedstawiane mu wątpliwości – należy Pan do historii, do dziejów świata. Ludzie o coś się biją [...], popełniają grzechy, niech Pan przyjmie na siebie też ten grzech i razem walczy o lepszy świat, w którym nie będzie zabijania”.

1919/1920.....

Odkrywa *Legendę Młodej Polski* i *Pamiętnik* Stanisława Brzozowskiego. Od późnej wiosny 1919 do maja 1920 roku służy w stopniu szeregowca w pociągu pancernym „Śmiały”, dowodzonym przez braci Małagowskich. Od maja 1920 roku walczy w I Pułku Ułanów Krechowieckich, biorąc udział w wyprawie kijowskiej. Zostaje odznaczony Krzyżem *Virtuti Militari* i otrzymuje awans na stopień podporucznika.

Pod koniec roku zapisuje się do Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie i rozpoczyna studia malarskie w pracowni Wojciecha Weissa. Później studiuje pod kierunkiem Józefa Pankiewicza.

1923.....

Wraz z kolegami (Dorotą Berlinerblau-Seydenmanową, Sewerynem Boraczokiem, Janem Cybisem, Józefem Jarewą, Arturem Nactem, Tadeuszem Piotrem Potworowskim, Hanną Rudzką-Cybisową, Janiną Przeclawską-Strzalecką, Marianem Szczyrbułą, Zygmuntem Waliszewskim) z pracowni Pankiewicza współtworzy grupę malarską kapistów (od zawiązanego z myślą o wspólnym wyjeździe na studia w Paryżu Komitetu Paryskiego).

Dominującymi osobowościami w grupie byli Jan Cybis i Zygmunt Waliszewski, z którymi łączyła go bliska przyjaźń. Od tego roku Czapski i jego siostra Maria pozostają w ścisłym kontakcie z Filozofowem, który przez lata 20. i 30. wywiera na nich silny wpływ intelektualny i duchowy.

1924.....

Latem wyjeżdża z grupą kapistów do Paryża. Jako jedyny biegle władający językiem francuskim podejmuje obowiązki organizacyjne i zabiega o sprawy kolegów. Przeżywa trudny okres wątpliwości w swój talent; potrafi wszakże wykształcić w sobie własną, pełną żarliwości świadomość malarską i niezależną wizję. W Paryżu towarzyszy mu siostra Maria, zajęta wówczas studiami nad Mickiewiczem.

1926.....

Choruje na tyfus. Rekonwalescencję odbywa w Londynie u wuja, Aleksandra Meyendorffa. Czas ów pamiętny zostanie lekturą Prousta i głębokim malarskim przeżyciem przed obrazem Camille'a Corota *Jeździec w lesie* w National Gallery – „obraz, który odkrył mi istotę malarstwa”. Przez wydawcę i pisarza Daniela Halévy nawiązuje liczne kontakty w paryskich kręgach intelektualno-artystycznych: André Malraux, François Mauriac, Léon-Paul Fargue, Drieu de la Rochelle, Maurice Sachs, Paul Morand, Julien Green... Przyjaźni się z Dolly Radziwiłł, Misią Godebską-Sert, Lily Pastre, w salonach których spotykają się artyści skupiający się wokół Baletów Rosyjskich Siergieja Diaghilewa: Jean Cocteau, Igor Strawiański, Maurice Ravel, Nicolas Nabokov, Pablo Picasso... Bywa u Jacques'a Maritain'a w Meudon pod Paryżem.

1930.....

Bierze udział w wystawie kapistów w Galerie Zak na Place St.-Germain-des-Prés w Paryżu. Wystawie patronuje Lily Pastre. W maju i w czerwcu podróżuje po Hiszpanii; szczególnie silne wrażenie czynią na nim obrazy Francisco Goi. 25 lipca – śmierć ojca w Mordach, majątku Karli i Henryka Przewłockich.

1931.....

Wiosną wystawa kapistów w Galerie Moss w Genewie. Większość kapistów powraca do kraju. Rok 1931/32 Czapski spędza we Francji sam. Przyjaźni się z przebywającym w tym samym czasie w Paryżu Janem Tarnowskim z Dzikowa (ur. 1900, zm. 1966 w Edynburgu). W grudniu wystawa kapistów w Warszawie, w Polskim Klubie Artystycznym „Polonia”.

1932.....

W lipcu wystawa indywidualna w Galerie Vignon w Paryżu. W końcu 1932 Czapski wraca do Polski, osiedla się na stałe w Warszawie. Początkowo mieszka przy ulicy Filtrowej 83 m 9, później – w końcu lat 30. w podwarszawskim Józefowie. W tych latach przyjaźni się blisko z Ludwikiem Heringiem (po wojnie współtwórcą Teatru na Tarczyńskiej Mirona Białoszewskiego).

Bierze czynny udział w życiu artystycznym i intelektualnym.

Spotyka się w nieformalnym klubie dyskusyjnym „Domik w Kołomnie” z grupą emigrantów rosyjskich. Tam też spotyka po raz pierwszy Jerzego Giedroycia, wówczas redaktora „Buntu Młodych”. Maluje, wystawia z kolegami z grupy kapistów. Jest blisko związany z Instytutem Propagandy Sztuki (IPS) w Warszawie, z miesięcznikiem „Głos Plastyków” i tygodnikiem „Wiadomości Literackie”.

1933.....

Pracuje nad nigdy nie wydaną książką o Rozanowie (fragment tej pracy ukazał się w 1958 roku na łamach krakowskiego „Znaku”, nr 45).

1935.....

Przebywa w Paryżu. Pracuje nad książką o Józefie Pankiewicz. Zwraca uwagę na wystawę niemieckiego ekspresjonisty Maxa Beckmanna. W czasie „przechadzek” po Luwrze wraz z Pankiewiczem spotyka młodego stypendystę z Wilna, Czesława Miłosza. We Włoszech z Kinia Balową. Bierze udział w wystawie inauguracyjnej „Salon 35” w Poznaniu.

1936.....

Bierze udział w wystawie rysunku w Związku Zawodowym Polskich Artystów Plastyków w Warszawie.

W marcu wygłasza odczyt *O Cézannie i świadomości malarskiej* w lokalu IPS w Warszawie. Nakładem M. Arcta w Warszawie ukazuje się książka Czapskiego *Józef Pankiewicz. Życie i dzieło. Wypowiedzi o sztuce*.

Bierze udział w „Salonie 35” w Poznaniu (nagroda), w Salonie Wiosennym w Pałacu Sztuki TPSP we Lwowie, w Salonie Malarskim w IPS w Warszawie (nagroda). Ukazuje się drukiem esej *O Cézannie i świadomości malarskiej*, wydany przez IPS w Warszawie.

1938.....

W marcu – kwietniu wystawa indywidualna w IPS-ie, Warszawa ul. Królewska 13. Wystawa we Lwowie (wraz z S. Szczepańskim i M. Wodzicką). Udział w wystawach: „Martwa natura” w Warszawie w Salonie IPS-u, Wystawa Inauguracyjna w Domu Plastyka w Krakowie (nagroda), „Salon 35” w Poznaniu, wystawa w polskim pawilonie na Międzynarodowej Wystawie Sztuki w Pittsburgu.

1939.....

Udział w wystawie „Martwa natura w malarstwie polskim” w Salonie IPS-u w Warszawie.

1 września jako oficer rezerwy zostaje zmobilizowany i udaje się do Krakowa, do 8 Pułku Ułanów. 27 września w Chmielku, na granicy województwa lwowskiego zostaje wraz z dwoma szwadronami rezerwowymi 8 Pułku wzięty do niewoli przez Armię Czerwoną i internowany na Ukrainie w Starobielsku. Przebywa tam od początku października do 12 maja 1940 roku.

1940.....

„W obozie Starobielsk w chwili rozładowania 5 kwietnia było 3920 oficerów wraz z kilkudziesięcioma więźniami cywilnymi i około 30 podchorążych i chorążych. Uratowało się spośród nich 79. Jestem jednym z nich. Cała reszta zginęła bez śladu” (*Wspomnienia starobielskie*).

Opuszcza Starobielsk 12 maja i poprzez przejściowy obóz Pawliszczew Bor „wywieziono nas wszystkich do Griażowca pod Wołgą, gdzie nas trzymano do sierpnia 1941 roku” (j.w.).

3 lipca umiera w Marsylii Józef Pankiewicz. 5 sierpnia w sanatorium dr Zofii Dobrowolskiej w Otwocku umiera Dmitrij Filosofow.

1941.....

Po podpisaniu układu wojskowego między rządem radzieckim i polskim zostaje zwolniony z obozu (3 września) i wstępuje do formujących się w Tocku Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR. „Otrzymałem zaraz po przyjeździe rozkaz zmontowania Biura Opieki” (*Na nieludzkiej ziemi*).

Od połowy listopada mianowany kierownikiem biura poszukiwań zaginionych w Rosji oficerów i żołnierzy przy sztabie Armii w Buzuluuku.

1942.....

Mianowany przez gen. Andersa pełnomocnikiem do spraw „niezwróconych jeszcze jeńców” spędza „miesiące zimowe 1941–1942 w rozjazdach do Czkałowa, do Moskwy, zawadzając trzykrotnie o Kujbyszew” (*Na nieludzkiej ziemi*). W Czkałowie przedstawia sprawę jeńców szefowi Gułagu gen. Nasiedkinowi. 3 lutego składa na Łubiance memoriał o zaginionych podległemu bezpośrednio Berii gen. Reichmanowi. Od marca w Jangi Jul pod Taszkientem. W kwietniu zostaje mianowany szefem Wydziału Propagandy i Informacji przy Sztabie Armii Polskiej. W czerwcu spotyka w Taszkencie Annę Achmatową i Lidię Czukowską. W ślad za ewakuowaną do Iraku Armią, jako jeden z ostatnich opuszcza Związek Sowiecki i 3 września dociera do Mesched w Iranie. W szpitalu w Meschedzie zaczyna pisać *Na nieludzkiej ziemi*.

1942/1943.....

13 kwietnia 1943 roku, komunikat radia niemieckiego o odkryciu gro-bów w Katyniu.

Z Armią przemierza szlak przez Irak, Palestynę, Egipt – do Włoch.

1944.....

Jako żołnierz II Korpusu bierze udział w kampanii włoskiej. Sprawuje funkcję szefa (w stopniu majora) Wydziału Propagandy i Kultury.

Z tej funkcji ustępuje w sierpniu 1944 roku. W Rzymie ukazują się nakładem Biblioteki Orła Białego *Wspomnienia starobielskie* – wstrząsająca relacja z pobytu w radzieckim obozie jenieckim i z bezskutecznych kolatań do władz radzieckich o wyjaśnienie losów żołnierzy polskich.

5 października ogłasza list otwarty do Jacques’a Maritain’a (wówczas ambasadora gen. de Gaulle’a przy Watykanie) i François Mauriac’a protestujący przeciwko zakłamywaniu „sprawy polskiej” w propagandzie aliantów.

1945/47.....

Od marca 1945 kieruje placówką Drugiego Korpusu mieszczącą się początkowo w budynku Ambasady RP u ambasadora Kajetana Morawskiego, a później, po cofnięciu uznania dla rządu londyńskiego przez Francję – dzięki gościnności Stefana Zamoyskiego – w Hôtel Lambert w Paryżu. Jego bliskimi współpracownikami są wówczas Maria Adela Bohomolec i siostrzeniec Jerzy Lubieński (1907–1958). W Boże Narodzenie 1945 przyjeżdża nielegalnie z Polski do Paryża Maria Czapska.

1947.....

W czerwcu ukazuje się w Rzymie pierwszy numer miesięcznika „Kultura”. Czapski zamieszcza w nim szkic napisany po śmierci Pierre’a Bonnarda (zm. 23 stycznia 1947): „Czułem świat Bonnarda tak blisko całej mojej epoki przedwojennej, gdzie żyłem zanurzony w malarstwie, że cały artykuł nazwałem *Raj utracony*, bo sam wówczas nie wiedziałem, jak w świat malarski powrócić i czy powrócić potrafię”.

W latach 1942–1947 pisze książkę *Na nieludzkiej ziemi*. Od jesieni zamieszkuje wraz z siostrą Marią i przybyłym z Włoch zespołem „Kultury” (Jerzym Giedroyciem, Zofią i Zygmuntem Hertzami) w Maisons-Laffitte pod Paryżem, w domu przy Avenue Corneille.

1948.....

W marcu 1948 roku zostaje zdemobilizowany w Calais. Poznaje 21-letniego malarza Jeana Colina, z którym będzie pozostawał w bliskiej przyjaźni, aż do jego przedwczesnej śmierci w 32 roku życia.

Z wolna, po paroletniej przerwie, utraciwszy w czasie wojny większość dotychczas namalowanych obrazów, zaczyna malować. Odchodzi ostatecznie od kapistowskiej kolorystycznej koncepcji obrazu. Jego nowa, dramatyczna wizja przybliży się nieco do ekspresjonizmu. Z upływem lat zyskuje na oryginalności i wyrazie; opiera się na ostrym, migawkowym zobaczeniu ułamka świata, twarzy ludzkiej, przedmiotu. Czapski operuje wyrazistym konturem, mocnymi zderzeniami kontrastowych kolorów. Równocześnie jest twórcą martwych natur skupionych, o cichym, wyrafinowanym kolorze, zawdzięczających wiele Giorgio Morandiemu. Ok. roku 1980 te dwa „sposoby” malarskie syntetyzują się w pejzażach malowanych spokojnymi, szerokimi plamami koloru. Publikuje artykuły, szkice, fragmenty dziennika, głównie na łamach „Kultury”. Nawiązuje nowe przyjaźnie: Jeanne Hersch, Philippe Ariès, E.M. Cioran, Michel de Ghelderode, Manès Speber, Mary McCarthy...

1949.....

Instytut Literacki w Paryżu wydaje książkę *Na nieludzkiej ziemi*.

W tym samym roku ukazuje się jej wersja francuska w przekładzie Marii Adeli Bohomolec i autora, wstęp Daniela Halévy (Les Îles d’Or-Éditions Self, Paryż).

1950.....

Podróż do Ameryki z serią odczytów – jest to „kwesta” na rzecz „Kultury”. W czerwcu wraz z Jerzym Giedroyciem uczestniczy w spotkaniu założycielskim Kongresu Wolności Kultury w Berlinie.

1951.....

Po zerwaniu z rządem PRL Czesław Miłosz zamieszkuje w domu „Kultury”. Po latach zapisze: „Od Czapskiego po raz pierwszy dostałem *La pesanteur et la grâce* Simone Weil. Pierwszą wydaną jej książkę. On też pokazał mi stronicę Gobineau o Ketmanie. Z nim mogłem rozmawiać naprawdę” (*Rok myśliwego*).

W listopadzie – grudniu pierwsza powojenna indywidualna wystawa w Galerie Motte w Genewie. Tekst do katalogu napisał Daniel Halévy.

1952.....

W listopadzie indywidualna wystawa w Paryżu, w Galerie Bénézit i w Grabowski Gallery w Londynie.

Jesienią z Rzymu do Paryża przynosi się K.A. Jeleński, który aż do swej śmierci w 1987 roku pozostanie jednym z najbliższych przyjaciół Czapskiego.

1954.....

Wraz z siostrą Marią i całym zespołem „Kultury” przynosi się do domu przy Avenue Poissy w Maisons-Laffitte, gdzie mieszka do śmierci. Wystawa w Grabowski Gallery w Londynie.

Maria Czapska wydaje *Milosierdzie na miarę klęsk* (Veritas, Londyn), książkę o Zakładzie Św. Kazimierza w Paryżu, z rysunkami Czapskiego. Wystawa w Galerie Bénézit w Paryżu.

1955.....

W marcu wystawa w Palais des Beaux-Arts w Brukseli. W maju wypływa w trzymiesięczną podróż do Ameryki Południowej. W Buenos Aires odwiedza brata Stanisława. Spotyka się z Witoldem Gombrowiczem. Wystawa w Rio de Janeiro.

1956.....

Wystawa w Amiens razem z Jeanem Colinem. Wystawa w Grabowski Gallery w Londynie.

1957.....

Wystawa w Muzeum Narodowym w Poznaniu i w TPSP w Krakowie – jedyne na przestrzeni czterdziestu jeden lat wystawy w powojennej Polsce.

1959.....

27 czerwca umiera w Amiens Jean Colin.

1960.....

Nakładem Instytutu Literackiego ukazuje się *Oko* – zbiór esejów o sztuce. W czerwcowym numerze miesięcznika „Znak” (nr 72) Czapski podaje po raz pierwszy do druku obszerny wybór z *Dzienników* Jeana Colina w przekładzie Marii Morstin-Górskiej. Pierwsze francuskie wydanie wyboru z *Dziennika* Colina ukazało się rok później (Librairie de Marignan), Paryż 1961. Wystawa w Grabowski Gallery w Londynie.

1961.....

Wystawa w Sagittarius Gallery w Nowym Jorku i w Galerie Bénézit w Paryżu.

1962.....

4 lutego umiera w Paryżu Daniel Halévy. Wystawa w Toronto.

1964.....

Wystawa w Grabowski Gallery w Londynie i w Galerie Bénézit w Paryżu. W wydawnictwie Gallimard ukazuje się wybór pism W. Roza owa *La face sombre du Christ* z obszerną przedmową Czapskiego.

1965.....

Maria i Józef Czapscy wydają książkę *Dwugłos wspomnień*, wyd. Polska Fundacja Kulturalna, Londyn. Spotkanie z Anną Achmatową w Paryżu. Nagroda amerykańskiej Fundacji im. A. Jurzykowskiego.

1966.....

W numerze 1/2 miesięcznika „Kultura” Czapski publikuje po raz pierwszy *Wyrwane strony* z prowadzonego od czasów internowania w Starobielsku dziennika. Dzienniki sprzed 1939 roku zaginęły. Wystawa w Galerie Desbrière w Paryżu. Wystawa w Galerie Motte w Genewie.

1967.....

Nakładem wydawnictwa Kiepenheuer und Witsch ukazuje się niemiecki przekład *Na nieludzkiej ziemi (Unmenschliche Erde)*, rozszerzony o sześć nowych rozdziałów. Wystawa w Galerie Desbrière w Paryżu.

1968.....

Wystawa w Grabowski Gallery w Londynie.

1969.....

Nakładem Polskiej Fundacji Kulturalnej w Londynie ukazuje się rozszerzone wydanie *Na nieludzkiej ziemi*.

1970.....

Wystawa w Grabowski Gallery w Londynie i w Galerie Desbrière w Paryżu. W latach 70. i 80. spędza wakacje letnie w miasteczku Saily, malując tam liczne pejzaże. Maria Czapska wydaje kronikę rodziny Czapskich: *Europa w rodzinie* (Libella, Paryż).

1971.....

Wystawa retrospektywna w Galerie Motte w Genewie.

1972.....

Nagroda literacka Fundacji Godlewskich w Zurychu.
Wystawa w Galerie Motte w Paryżu.

1974.....

W Lozannie, nakładem wydawnictwa L'Age d'Homme, ukazuje się bogato ilustrowana monografia Czapskiego, pióra Murielle Werner-Gagnebin, *Czapski, la main et l'espace*. Wystawa w Galerie Lambert w Paryżu i w Grabowski Gallery w Londynie. 15 listopada wraz z Jerzym Giedroyciem spotyka się w Zurychu z Aleksandrem Solżenicynem.

1975.....

Wystawa w Librairie – Galerie Galaxie w Paryżu.

1976.....

Pierwsza z licznych później wystaw (do 1990 roku 10 indywidualnych wystaw) w Galerie Plexus Barbary i Richarda Aeschlimannów w Chexbres.

1977.....

Wystawa w Galerie Dédale w Genewie. Wystawa w Librairie – Galerie Galaxie w Paryżu.

1978.....

Wystawa w Galerie Briance w Paryżu.

Nakładem Niezależnej Oficyny Wydawniczej wychodzą w Polsce *Wspomnienia starobielskie*.

1981.....

10 czerwca umiera w Maisons-Laffitte Maria Czapska. Instytut Literacki w Paryżu wydaje tom szkiców *Tumult i widma*.

Wystawa w Galerie Briance w Paryżu.

1982.....

Lozańskie wydawnictwo L'Age d'Homme wydaje *L'Œil. Essais sur la peinture* w tłumaczeniu Julii Juryś i Lieby Hauben.

1983.....

W Polsce, nakładem wydawnictwa „Znak”, wychodzi zbiór esejów Czapskiego *Patrząc*, w wyborze i z posłowiem Joanny Pollakówny.

1985.....

Czapski uczestniczy dziesięcioma obrazami w paryskim Biennale. Uroczyste obchody 90-lecia urodzin Czapskiego u oo. pallotynów w Paryżu (18 marca). Głos zabierają: Gustaw Herling-Grudziński, Konstanty A. Jeleński i Wojciech Karpiński. Ten trójgłos ukazuje się w kwietniowym numerze „Kultury”.

1986.....

Nakładem podziemnej krakowskiej Oficyny Literackiej wychodzi książka *Józef Czapski. Dzienniki, wspomnienia, relacje*, w opracowaniu Joanny Pollakównej i Piotra Kłoczowskiego. Wystawa w Muzeum Archidiecezjalnym w Warszawie.
Wydawnictwo „Aneks” w Londynie wydaje tom wierszy Adama Zagajewskiego *Jechać do Lwowa* ilustrowany stronami dziennika Czapskiego.

1987.....

4 maja umiera w szpitalu amerykańskim w Neuilly Jeleński.

Nakładem Les Éditions Noir sur Blanc wychodzą w języku francuskim książki Czapskiego: *Proust contre la déchéance* i *Souvenirs de Starobielsk*, ilustrowane stronami dziennika z okresu internowania w Rosji.

W numerze „Zeszytów Literackich” (nr 21, 1988), poświęconym pamięci Jeleńskiego, ukazuje się wspomnienie Czapskiego *Hojność błyskawiczna*.

1990.....

Nakładem wydawnictwa „Czytelnik” ukazuje się pierwsze oficjalne wydanie *Na nieludzkiej ziemi*. Wystawa w Muzeum Archidiecezjalnym w Warszawie. Wystawa w Galerii BWA w Nowym Sączu. Wystawa w galerii Kordegarda.

Wielka retrospektywna wystawa w Musée Jenisch w Vevey w Szwajcarii. Z okazji wystawy wydano obszerny katalog z blisko sześćdziesięcioma kolorowymi reprodukcjami obrazów Czapskiego.

Nakładem Wydawnictwa „Znak” ukazuje się tom esejów i szkiców Czapskiego *Czytając*, w wyborze i opracowaniu Jana Zielińskiego.

1991.....

Nakładem Les Éditions Noir sur Blanc ukazuje się przekład *Tumultu i widm (Tumulte et spectres)*, tłum. Thérèse Douchy [Teresy Dzieduszyckiej]. Wystawa „Dziennik Józefa Czapskiego” w Muzeum Narodowym w Poznaniu.

1992.....

Wystawa „Józef Czapski. Malarstwo ze zbiorów szwajcarskich”, Muzea Narodowe w Krakowie, w Poznaniu, w Warszawie.

Nominacja na Honorowego Profesora ASP w Krakowie.

14 października przekazanie prezydentowi RP Lechowi Wałęsie – przez specjalnego wysłannika prezydenta Rosji Jelcyna – decyzji z 5 marca 1940 roku o rozstrzelaniu jeńców wojennych, podpisanej przez Stalina, Woroszyłowa, Molotowa i Mikojana.

1993.....

12 stycznia, w 97 roku życia Józef Czapski umiera w Maisons-Laffitte. 15 stycznia zostaje pochowany na cmentarzu w Mesnil-le-Roi (w sąsiedztwie Maisons-Laffitte) obok siostry Marii.

opracownie Joanna Pollakówna i Piotr Kłoczowski